

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT
„ION CREANGĂ” DIN CHIȘINĂU**

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 376:373.2(043.2)**

LUCHIANENCO LILIA

**DEZVOLTAREA COMPETENȚEI
DE COMUNICARE LA PREȘCOLARII
CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE**

534.01 – Pedagogie specială

REZUMATUL

tezei de doctor în științe ale educației

CHIȘINĂU, 2021

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale Științe ale Educației
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Componența Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat:

1. **Lapoșina Emilia**, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” – **președintele comisiei**
2. **Racu Aurelia**, doctor habilitat în pedagogia specială, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” – **conducător de doctorat**
3. **Bolboceanu Aglaida**, doctor habilitat în psihologie, profesor cercetător, Institutul de Științe ale Educației – **referent oficial**
4. **Goncearuc Svetlana**, doctor în pedagogie, profesor universitar, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport – **referent oficial**
5. **Mîslițchi Valentina**, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Tiraspol – **referent oficial**

Susținerea va avea loc pe 20 august 2021, la ora 12⁰⁰ în cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, blocul de studii nr.2, Sala Senatului, str. I. Creangă 1, MD-2069.

Rezumatul lucrării și teza de doctorat pot și consultate la pagina web a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (www.upsc.md) și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md)

Rezumatul a fost expediat la 28 mai 2021.

Conducător științific:

doctor habilitat în pedagogia specială,
profesor universitar

_____ **Racu Aurelia**

Președintele Comisiei:

doctor în pedagogie,
conferențiar universitar

_____ **Lapoșina Emilia**

Autor:

_____ **Luchianenco Lilia**

CUPRINS

Repere conceptuale ale cercetării.....	4
Conținutul tezei.....	9
Concluzii generale și recomandări.....	20
Bibliografie.....	23
Adnotare (în română, rusă și engleză).....	26

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei de cercetare și importanța problemei abordate.

Stadiul actual, vertiginos de dezvoltare a societății, culturii umane, al tehnologiilor informaționale și al mijloacelor comunicaționale, are la bază formarea și dezvoltarea competenței de comunicare, începând cu cea mai fragedă vârstă. Evident că competența de comunicare presupune nu numai dezvoltarea limbajului, ci reprezintă un fenomen psihosocial complex, care include dezvoltarea tuturor proceselor psihice cognitive (senzația, percepția, memoria, limbajul gândirea etc.) și de care depinde formarea personalității la general și a inteligenței individului, în special.

Comunicarea, din latină, înseamnă acțiunea de a pune în comun lucruri, indiferent de natura lor. J. C. Abric definește comunicarea drept ansamblu al proceselor prin care se efectuează schimburi de informații și de semnificații între persoane, care se află într-o situație socială concretă [1, p.14].

Comunicarea, în esență, reprezintă un act psihosocial, conștient sau inconștient, voluntar sau involuntar, care determină un proces complex de interacțiune. Orice individ care comunică este direct implicat în această situație, fiind influențat de contextul social, de personalitatea sa, de nevoile motivațiile sale, dar și a celorlalți, susține cercetătorul Vl. Guțu. [17, p. 412].

Un alt cercetător Gh. Dumitru consideră că comunicarea este o modalitate fundamentală de interacțiune psihosocială, un schimb continuu de diferite mesaje între interlocutori, mențiți să realizeze o relație interumană durabilă pentru a influența menținerea și modificarea comportamentului individual sau de grup Gh. Dumitru [13, p. 86-87].

În științele educației, comunicarea este cercetată din variate perspective așa de exemplu L. Șoitu abordează această problemă din perspectiva semiotică, acțională și educațională [Apud 41, p. 414]. Unii savanți abordează comunicarea umană ca proces de relație (F. E. Verza) alți cercetători afirmă că aceasta se află în centrul performanțelor sociale (M. Constantinescu).

Dacă analizăm *mesajul*, elementul esențial al circuitului comunicării, atunci este necesar să menționăm șirul de funcții importante ale acestuia, adică funcția expresivă, cantitativă, referențială, metalingvistică, practică (R. Jacobson), fără de care este dificil să ne imaginăm calitatea comunicării. În acest context, conștientizăm faptul importanței de dezvoltare a *competenței de comunicare*. Importanța și actualitatea temei de cercetare rezidă și în faptul că această competență determină competența cognitivă a persoanei. Cercetările din ultimele domenii [2, 4, 18, 38] etc. au demonstrat că procesele psihice superioare cum ar fi atenția, memoria, gândirea, imaginația, limbajul, metacogniția sunt rezultatul dezvoltării competenței de comunicare.

În societatea contemporană și în știință, comunicarea a devenit o temă centrală de dezbateră și cercetare. Este eronată părerea că competența de comunicare va evolua de la sine, pe măsură ce copilul va crește. Lacunele în pronunție și comunicare se pot transforma într-un obicei, într-o deprindere sau

defect stabil de limbaj sau comunicare care va necesita ulterior eforturi suplimentare din partea copilului, părinților și a educatorilor/specialiștilor.

Cercetarea vizată prezintă semnificația teoretică și practică a procesului de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolari. O atenție deosebită a fost acordată includerii nu doar a comunicării verbale, dar și a comunicării paraverbale în dezvoltarea competenței de comunicare, luând în considerare subiectele recomandate de curriculum. În lucrare este prezentată analiza abordărilor teoretice a acestei probleme de către cercetătorii autohtoni și străini care au investigat domeniul pedagogiei generale și speciale, psihologiei generale, psihologiei vârstelor și speciale, anatomiei, fiziologiei, neurologiei, lingvisticii, psihodiagnozei, psihopatologiei, psihoterapiei, care au elaborat diverse strategii, metode, demonstrând necesitatea dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari, inclusiv la cei cu cerințe educaționale speciale. Investigația realizată ne-a permis să constatăm abordări esențiale și tangențiale a problemei vizate, ceea ce ne permite să conchidem că este necesară aprofundarea detalierea studierii procesului de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de cercetare. Analizând literatura de specialitate, am apreciat contribuția semnificativă a cercetătorilor: I. Cerghit [9], T. Callo [7] etc., care analizează și descriu principii, metode și mijloace didactice de dezvoltare a limbajului și comunicării. La fel cercetătorii nominalizați subliniază importanța conexiunilor *pedagog-copil*, *copil-copil*, *material studiat-copil* și valorificarea potențialului pozitiv al mediului în dezvoltarea comunicării la preșcolari. E. Boșcaiu [5], V. Olărescu [33], E. Verza [43] etc. consideră limbajul și comunicarea ca subiecte și domenii de cercetare cu mari posibilități de extindere. Totodată, în cercetările acestora sunt reflectate modele generale și specifice ale dezvoltării competenței de comunicare, în care accentuează relațiile dintre comportamentul comunicativ și dezvoltarea psihosocială. În această ordine de idei, am luat în considerare rezultatele cercetărilor experimentale și teoretice ale lui N. Werner [45], M. Монтессори [53] referitoare la importanța interacțiunii asimetrice și simetrice, pentru formarea și dezvoltarea la preșcolari a abilităților și deprinderilor de stăpânire a mijloacelor de comunicare verbală. Literatura științifică privind problemele interrelaționării sistemelor de comunicare, lingvistice și intelectuale J. Bruner [6], I. Negură [32], A. A. Цыганок [55], etc. precizează particularitatea principală a exprimării verbale a gândului, care constă în faptul că acesta este direcționat spre alți oameni. Importantă pentru activitățile de dezvoltare a competenței de comunicare a fost teza fundamentală emisă de cercetătorul Л. С. Выготский [49] despre cele două zone de dezvoltare. Este evident că pedagogia trebuie să se orienteze nu la ziua de ieri, ci la cea de mâine a dezvoltării copilului, valorificând în practică teoriile științifice avansate ale domeniului dat și a domeniilor adiacente. Sistemul comunicării reflectă căile de dezvoltare a

conștiinței umane, fixând rezultatele activității de gândire a omului, idee completată cu cercetările lui J. Piaget [54], A. Luria [52], G. Fernald [16] și H. Keller [19] ș.a.. Mai târziu, W. B. Barbe și Orton-Gillingham elaborează o metodă numită VAKT (vizual, auditiv, kinestezic, tactil), utilizată în cadrul experimentului psihopedagogic, pentru a stimula dezvoltarea limbajului în procesul de formare a gândirii verbale, axându-ne pe stabilirea raporturilor reale dintre obiecte și fenomene, formând la preșcolari un model semantic al raporturilor extra-lingvistice, care în continuare s-a manifestat în generalizările verbale sub forma de enunțuri.

Reieșind din cele expuse, menționăm importanța documentelor de politici educaționale și ale actelor normative ce direcționează și susține activitatea de dezvoltare de a competenței de comunicare și consiliere a copilului cu cerințe educaționale speciale.

În acest context, **documente de politici educaționale** ale Republicii Moldova: *Codul Educației al Republicii Moldova* (Ordinul nr.125 din 17.07.2014) în Monitorul Oficial Nr. 319-324, art. Nr. 634; *Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”*, (aprobată prin HG al RM nr. 944 din 14.11.2014); *Curriculum pentru educație timpurie*, Chișinău, 2019 (Ordinul MECC nr. 1699 din 15.11.2018); *Standarde profesionale naționale ale cadrului didactic pentru educația timpurie*, Chișinău, 2008; *Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani*” (Ordinul MECC nr. 1592 din 25.10.2018); *Cadrul de referință al educației timpurii din Republica Moldova* Chișinău, 2018 (Ordinul MECC nr. 1592 din 25.10.2018); *Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului de 1,5-7 ani în baza Standardelor de învățare și dezvoltare pentru copilul de 0-7 ani*” (Ordinul MECC nr. 1939 din 28.12.2018) – ne-au servit drept bază orientativă în activitatea de cercetare preconizată.

La fel și **actele normative**, ce reglementează activitatea educațională a preșcolarilor cu cerințe educaționale special și a familiilor acestora (*Regulamentul cu privire la organizarea obligatorie a pregătirii preșcolarilor pentru școală de la vârsta de 5 ani*, aprobat prin decizia Colegiului Ministerului Educației nr. 8.6 din 16.12. 2010; *Metodologia de evaluare a dezvoltării copilului* (aprobat prin Ordinul Ministerului Educației nr. 99 din 26.02. 2015); *Instrucțiuni de aplicare în educația timpurie a Metodologiei de evaluare a dezvoltării copilului* (Ordinul MECC nr. 434 din 22.03.2018); *Instrucțiunea de elaborare a Planului educațional individualizat pentru preșcolarii cu CES din IET și Structura-standard a Planului educațional individualizat pentru preșcolarii cu CES din IET* (Ordinul MECC nr. 1780 din 03.12.2018); *Repere metodologice privind organizarea procesului educațional în IET*) Scrisoarea metodică, elaborată anual de MECC), au avut un impact direct asupra organizării și desfășurării activităților de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale.

În pofida faptului că există un șir de cercetări în domeniul vizat, totuși investigarea dezvoltării competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale, rămâne, oarecum în umbră și este destul de fragmentară. Situația descrisă a generat **problema cercetării**, care rezidă în necesitatea studierii aprofundate a condițiilor și strategiilor psihopedagogice de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale.

Obiectul cercetării reprezintă procesul de dezvoltare a competenței de comunicare, la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale, accentul fiind pus pe preșcolarii cu dislalie polifonematică

Ipoteza cercetării presupune două presupuziții importante:

- Presupunem că desfășurarea activităților multidisciplinare și sistematice de dezvoltare a competenței de comunicare, centrate pe copil, va dezvolta concomitent și procesele psihice cognitive: percepția, atenția, memoria, gândirea, limbajul și comunicarea etc.
- Presupunem că limbajul interior, datorită activităților sistematice de dezvoltare a competenței de comunicare conștientă, se va exterioriza dezvoltând comportamentul socio-afectiv adecvat al copilului, orientat spre verbalizarea necesităților, cerințelor, dorințelor și redarea clară a ideilor.

Scopul cercetării constă în elaborarea și validarea experimentală a condițiilor și a strategiilor teoretico-practice a procesului vizat, care va include *Modelul psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*.

Obiectivele cercetării:

- Stabilirea cadrului conceptual privind dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolari.
- Identificarea componentelor competenței de comunicare la preșcolari.
- Determinarea principiilor, condițiilor și a strategiilor psihopedagogice de eficiență la preșcolarii cu dislalie polifonematică.
- Evaluarea competenței de comunicare pentru a aprecia zona actuală de dezvoltare și zona proximei dezvoltări.
- Argumentarea colaborării familiei cu IET în contextul dezvoltării competenței de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică.
- Elaborarea, experimentarea și validarea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*.

Reperle epistemologice sunt prezentate printr-un șir de legități, teorii, concepții și idei din domeniul pedagogiei generale, pedagogiei speciale, psihologiei vârștelor, psihologiei speciale și psihologiei sănătății. În mod special, drept fundamente de cercetare au servit: concepția învățământului general și special din Republica Moldova; educația timpurie individualizată (P. Левина [50], A. Bolboceanu [4], C. Păunescu [35], ș.a.; perioadele senzitive de dezvoltare (J. Piaget [54], Em. Verza, Fl. Em. Verza [43], ș.a.); metodele și instrumentele de evaluare a preșcolarului (P. Ancuța [3], I. Cerghit [9],

V. Olărescu [33], E. Vrășmaș [44], Л. Н. Арефьева [46] ș.a.; instruirea și corecția integră a preșcolarului (Л. С. Выготский [49], В. И. Лубовский [51], D. Aldea [2], A. Cucer [11], A. Racu [38], D. V. Popovici [37] ș.a.); formarea și dezvoltarea competenței de comunicare (E. Boșcaiu [5], E. Jurcău, N. Jurcău [18] ș.a.); nivelurile structurale ale mișcărilor (Н. Бернштейн [47] ș.a.); jocul în educația și dezvoltarea preșcolarului (K. Edenhammar [14], Ed. Claparede [10], J. Piaget [54], Д. Б. Эльконин [15], J. Bruner [6], P. Popescu-Neveanu [36], S. Cemortan [8], U. Șchiopu [40] ș.a.

Metodele de cercetare:

- *La nivel de conceptualizare teoretică:* metoda studiului bibliografic/documentarea, metoda analizei și sintezei, metoda generalizării teoretice, modelarea teoretică, interpretarea și concluzionarea.
- *La nivel praxiologic:* observarea, conversația, chestionarul, studierea dosarelor personale ale subiecților implicați în cercetare.
- *Metoda statistico-matematică* pentru prelucrarea/interpretarea datelor și de prezentare grafică.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării constă în conceptualizarea dezvoltării competenței de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică și abordarea studierii aprofundate a condițiilor și strategiilor psihopedagogice de dezvoltare a competenței nominalizate. Noutatea investigației este concretizată în analiza procesului de diagnosticare a preșcolarilor cu dislalie polifonematică din Instituția de Educație Timpurie; stabilirea nivelului de dezvoltare cognitivă a preșcolarilor cu dislalie polifonematică; determinarea particularităților psihosociale a preșcolarilor cu dislalie polifonematică. La fel, este nou și original aspectul demonstrării impactului dezvoltativ al competenței de comunicare asupra formării personalității preșcolarilor cu dislalie polifonematică prin elaborarea și validarea ghidurilor și suporturilor științifico-metodologice în problema dezvoltării competenței de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică.

Semnificația teoretică a cercetării este susținută de analiza, precizarea și interpretarea aspectelor principale privind cadrul conceptual de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică. Totodată este semnificativ din punct de vedere teoretic, faptul analizei educației timpurii în contextul dezvoltării integrale a preșcolarului, ceea ce oferă posibilitatea descrierii corelației dintre dislalia polifonematică, dezvoltarea proceselor psihice și particularitățile de personalitate a preșcolarilor. A fost argumentată necesitatea elaborării și implementării *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în explicația valorificării și demonstrării funcționalității *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari* prin elaborarea și validarea ansamblului de instrumente teoretico-aplicative, care în esență și reprezintă determinarea reperelor praxiologice ale cercetării realizate.

Instrumentele elaborate, reprezintă baza științifico-metodologică care se poate aplica în cadrul programelor instructiv-educative a instruirii specialiștilor din domeniul pedagogiei și psihopedagogiei speciale: Suport metodologic pentru cadrele didactice „27 de idei. Proiecte desfășurate pentru exersarea competenței de comunicare la preșcolari” [30]; Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea competenței de comunicare verbală la preșcolari” [20]; Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea sunetelor Ș-J” [21]; Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea sunetelor S-Z” [22]; Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea sunetelor R-L” [23]; Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea sunetelor C-G-H” [24]; Suport metodologic „20 de jocuri de ALFABETIZARE” [28]; Suport metodologic „Activități practice pentru exersarea motricității fine” [29]; Suport metodologic „ABC-ul Dezvoltării psihosociale. Povești terapeutice V-I” [26]; Suport metodologic „ABC-ul Dezvoltării. Povești terapeutice V-II” [27]; Ghid metodologic „Diagnosticarea neuropsihologică a preșcolarului” [25].

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost descrise în ghidurile și suporturile metodologice editate, care au fost implementate și exersate în activitatea practică cu preșcolarii din IET nr. 225 „Spicușor”, mun. Chișinău, sectorul Ciocana.

Volumul și structura tezei. Teza conține introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, 40 anexe. În total teza conține 131 pagini text de bază, 24 de figuri și 16 tabele.

Cuvinte-cheie: competență, comunicare, limbă, limbaj, dislalie polifonematică, dezvoltare, eficientizare, preșcolar, familie, joc, cerințe educaționale speciale.

CONȚINUTUL TEZEI

Introducerea conține problema cercetării, obiectul cercetării, ipoteza cercetării, scopul cercetării, obiectivele cercetării, metodologia cercetării științifice, metodele de cercetare, noutatea și originalitatea științifică, semnificația teoretică a cercetării, valoarea aplicativă a lucrării. La fel este indicată instituția unde au fost implementate și aprobate rezultatele cercetării.

Capitolul 1. **Repere teoretice privind dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale**, sunt abordate conceptele de bază, *competență de comunicare și preșcolari cu cerințe educaționale speciale*. Sunt analizate și prezentate comparativ conceptele de limbă, limbaj și comunicare, ceea ce a asigurat re/definirea competenței de comunicare, explicarea formelor de comunicare (monologată, dialogată, activă, pasivă); funcțiile comunicării (informare, exprimare, ordonare, accentuare etc.) și a tehnicilor de învățare multimodală în trei etape și nouă pași de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolari. Conceptele nominalizate se regăsesc în cercetările C. Păunescu [35], J. C. Волкова [48], T. Callo [7], V. Mislîțchi [31], J. C. Abric [1] etc. Analizând studiile cercetătorilor nominalizați am formulat definiția

competenței de comunicare la preșcolari: **competența de comunicare este ansamblul de capacități pentru a percepe, a emite și diferenția corect sunetele; a codifica și decodifica mesajul; a sesiza și a utiliza corect cuvântul; a construi logic și corect enunțurile în timpul dialogului, descrierii, povestirii; a forma corect întrebări respectând etica comunicării** (L. Luchianenco). Nominalizând componentele date am stabilit ordinea acestor capacități și interrelația dintre ele. Studiarea procesului de dezvoltare a competenței de comunicare și precizarea particularităților psihopedagogice la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale au permis depistarea și explicarea deficiențelor caracteristice: incapacitatea de a pronunța și diferenția unele foneme, formularea și expunerea verbală incorectă a gândului, expresia verbală deficitară și reducerea cantitativă a înțelegerii comunicării etc. Sinteza realizată pe marginea studiului teoretic ne-a permis să conchidem că vârsta preșcolară are o *plasticitate favorabilă* (I. Tobolcea [42]) pentru dezvoltarea competenței de comunicare și permite realizarea cu succes a unor sarcini specifice pentru eficientizarea acesteia, ca de exemplu: dezvoltarea unei pronunții clare; dezvoltarea exprimării orale sub aspect fonetic, gramatical, lexical și al logicii sintactice; activarea, îmbogățirea și nuanțarea expresivă a vocabularului; dezvoltarea competenței de comunicare în dialog, în expunere și descriere. Totodată, am demonstrat importanța și complexitatea elementelor neurofiziologice ale dezvoltării competenței de comunicare, ceea ce dictează implicarea permanentă a sistemelor aferente, eferente și a proceselor psihice cognitive. *În viziunea noastră, analiza, descrierea și definirea conceptului de cerințe educaționale speciale ne-a ajutat să conștientizăm că deficiențele competenței de comunicare la toți preșcolarii sunt condiționate de: insuficiența experienței verbale practice; dezvoltarea insuficientă a activității obiectual-practice; dezvoltarea insuficientă a abilităților de joc; depistarea întârziată a problemei; atenția defectuoasă și motivația slabă de învățare la preșcolarii preșcolari cu deficiențe a competenței de comunicare; alteori, retardările comunicative, care cuprind aspectul fonetic, lexical și gramatical. Întârzierea și dezvoltarea insuficientă a competenței de comunicare se caracterizează printr-un vocabular redus, incapacitatea de exprimare coerentă și logică în propoziții și fraze. Comunicarea, realizându-se, în acest caz, cu dificultate, evident influențând negativ evoluția psihică generală a comunicării și a comportamentului copilului.*

Rezumând studiul teoretic menționăm că dezvoltarea competenței de comunicare este primordială în viața fiecărui copil. În acest mod se reconstruiesc și se dezvoltă toate procesele psihice cognitive: senzația, percepția, atenția, memoria, gândirea, limbajul, comunicarea și imaginația etc. În acest scop este necesară valorificarea stabilă a legilor, principiilor și strategiilor generale de dezvoltare a tuturor preșcolarilor, procesul educațional axându-l pe implementarea teoriei unității instruirii și dezvoltării, cognitive și intelectuale a copiilor.

Capitolul 2. **Dimensiunea metodologică de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale**, prezintă evaluarea nivelului de dezvoltare a componentelor competenței de comunicare: auzului fonematic, a vocabularului, a înțelegerii și utilizării construcțiilor gramaticale, adaptând și utilizând următoarele teste: „*Testului TOLD*”; „*Testului BOEHM*”; „*Testului BLT-2*”; „*Testului TACL-R*”; „*Testului Scala de Comportament Adaptativ AAMD*”; „*Probele propuse de Alice Descoedress*”. Aceste teste au fost utilizate în cadrul activităților de joc, deoarece practica a demonstrat că o bună condiție pentru dezvoltarea competenței de comunicare este jocul. Ansamblul de acțiuni pe care le realizează copilul în procesul jocului sunt interconexe, se completează reciproc și repetându-le, adultul cu preșcolarul, în variate moduri, contribuie la dezvoltarea competenței de comunicare a preșcolarilor. Analiza cercetărilor științifice, ne-au permis să-i atribuim jocului o importanță majoră cognitivă, socio-emoțională, psihofizică în cadrul dezvoltării competenței de comunicare (K. Edenhammar [14], Ed. Claparede [10], M. Montessori [53], U. Șchiopu [40], P. Popescu-Neveanu [36]). Determinarea componentelor competenței de comunicare la preșcolari (Figura 2.2) ne-a permis să adaptăm testele nominalizate la necesitățile cercetării curente. Astfel, am căpătat instrumentele de bază ale evaluării nivelului de dezvoltare a competenței de comunicare. Evaluarea realizată a conturat cursa de pregătire pentru învățarea continuă, pentru educația și dezvoltarea permanentă a personalității preșcolarului.

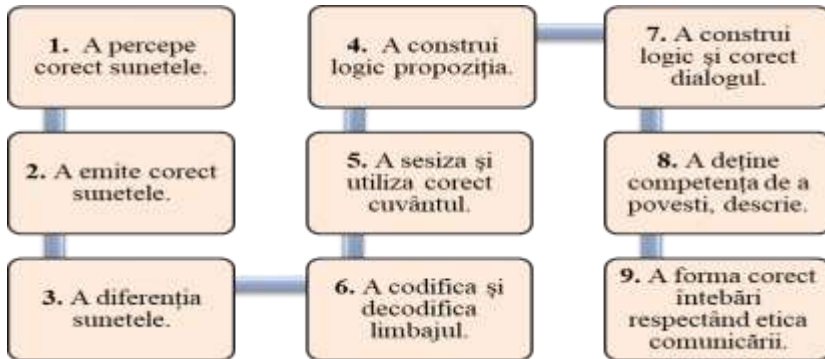

Figura 2.1. Componentele competenței de comunicare la preșcolari
(aut. L. Luchianenco)

Evaluarea inițială a avut drept scop măsurarea și aprecierea cunoștințelor, abilităților și atitudinilor față de dezvoltarea competenței de comunicare a preșcolarilor. Evaluarea ne-a ajutat: să identificăm nivelul de pregătire a copilului pentru dezvoltarea competenței de comunicare; să stabilim volumul și calitatea cunoștințelor, abilităților și atitudinii față de comunicare; să eviden-

țiem lacunele existente; să alegem strategia didactică, metodele psihopedagogice pentru fiecare copil.

Pentru a evalua la preșcolari nivelul de dezvoltare a componentelor comunicării (descrise în Figura 2.2.) a fost necesar să urmărim dezvoltarea următoarelor arii de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică. *Aspectul fonetic* care se evidențiază prin omisiuni, înlocuiri, substituirii a fonemelor. *Aspectul lexical* a accentuat vocabular limitat/sărac și confuzii semantice. Evaluarea *aspectului gramatical* a scos în evidență erori de număr, gen, caz, timp și utilizarea incorectă a prepozițiilor, articolelor și conjuncțiilor. Iar în timpul *comunicării coerente* informația primită era reprodusă parțial cu erori, nu se respecta ordinea enunțului și nu era percepută ideea principală.

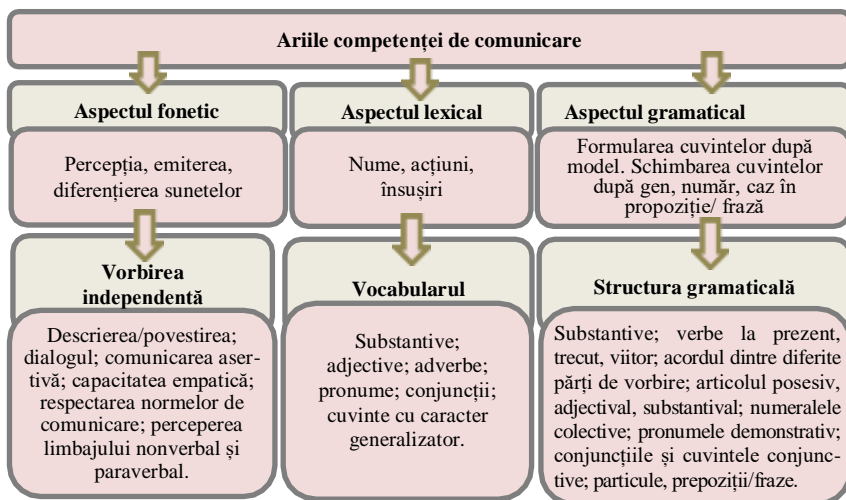

Figura 2.2. Descrierea ariilor constatărilor inițiale care au fost evaluate
(aut. L. Luchianenco)

Cercetarea curentă a fost desfășurată pe parcursul anilor de învățământ 2017-2019, în grupele mari (5-6 ani) și în cele pregătitoare (6-7 ani) ale Instituției de Educație Timpurie nr. 225, sectorul Ciocana, or. Chișinău. Experimentul a fost structurat și realizat în baza activităților din cadrul parteneriatului părinte-copil-educator-psihopedagog. Drept lot experimental ne-au servit 129 de preșcolari (Tabelul 2.1; 64 de preșcolari ai grupelor mari, 65 de preșcolari ai grupelor pregătitoare), 48 de educatori și 52 de părinți.

Folosind testele menționate anterior, am stabilit, că vârsta biologică nu corespunde cu vârsta psihologică la preșcolarii cu dificultăți în dezvoltarea competenței de comunicare. Analiza dezvoltării competenței de comunicare a evidențiat procentul de preșcolari, care au necesitat o abordare individualizată.

Conform Figurii 2.4, 72- 6% de preșcolari, cu vârsta 5-7 ani, solicită un plan individualizat.

Tabelul 2.1. Numărul preșcolarilor cu cerințe educaționale speciale

Vârsta copiilor	Total preșcolari în grup	Preșcolari cu DT	Nr. de preșcolari care necesitau intervenție individuală sau grup mic (4-6 preșcolari cu DP)	
			Preșcolari	Procent
5-6 ani, gr.1	33	6	27	76%
5-6 ani, gr.2	31	5	26	76%
6-7 ani, gr.3	32	9	23	72%
6-7 ani, gr.4	33	11	22	75%

În primul rând, am determinat nivelul de dezvoltare a competenței de comunicare a preșcolarilor incluși în grupul experimental. Am evaluat preșcolarii conform baremului de apreciere descris și redat în Anexa 38: 1 – foarte slab; 2 – slab; 3 – mediu; 4 – bine; 5 – foarte bine.

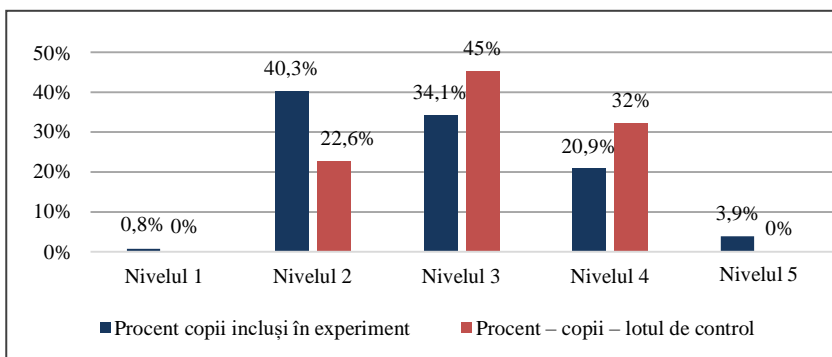

Figura 2.3. Determinarea nivelului de dezvoltare a competenței de comunicare

Din reprezentarea grafică elucidată în Figura 2.4. se observă că 40,3% din preșcolari incluși în experiment nu alcătuiesc propoziții despre obiectele, ființele demonstrate, dar le numesc și încearcă să răspundă la întrebări, în grupul de control sunt 22,6%. 34,1% din preșcolari incluși în experiment alcătuiesc cel puțin o propoziție, în grupul de control sunt 45%. 20,9% din preșcolari incluși în experiment se exprimă corect în propoziții și fraze, dar nu respectă acordul dintre părțile propoziției, în grupul de control sunt 51,6. 3,9% de preșcolari incluși în experiment se exprimă corect în propoziții și fraze, respectă acordul dintre părțile propoziției, în grupul de control însă nici un preșcolar nu utilizează corect aspectul lexical și gramatical.

Pentru a cerceta și depista cauza dificultăților de comunicare, a apărut necesitatea evaluării nivelului de dezvoltare a atenției.

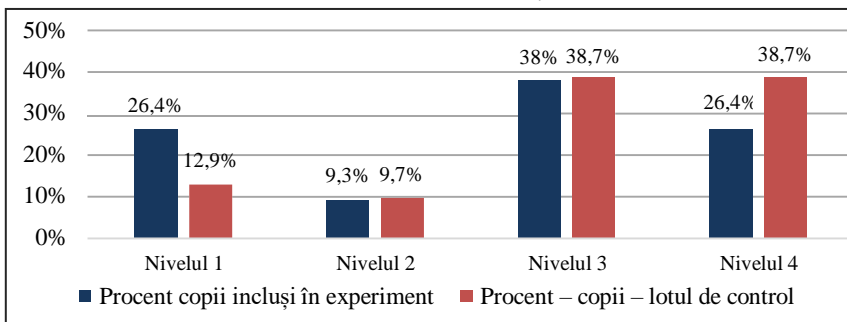

Figura 2.4. Determinarea nivelului de dezvoltare a atenției

Analiza particularității atenției a preșcolarii incluși în experiment demonstrează următoarele date: la preșcolarii incluși în experiment, atenția involuntară instabilă este prezentă la 26,4% de preșcolari, în grupul de control sunt 12,9% preșcolari. Atenția involuntară mai puțin de 10 min. la preșcolarii incluși în experiment este prezentă la 9,3% din preșcolari, în grupul de control sunt 9,7% preșcolari. Atenția voluntară mai puțin de 10 min. la preșcolarii incluși în experiment - este prezentă la 38% din preșcolari, în grupul de control sunt 38,7%. Atenția voluntară mai puțin de 25 min. este prezentă la 26,4% de preșcolari, iar în grupul de control sunt 12,9% de preșcolari.

Evaluarea dezvoltării competenței de comunicare a evidențiat o problemă complexă în a cărei rezolvare am implicat toate procesele psihice, memoria menținând un loc de frunte.

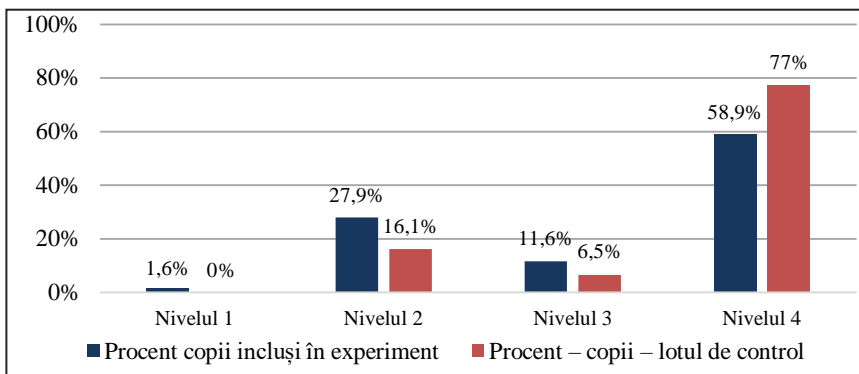

Figura 2.5. Determinarea nivelului de dezvoltare a memoriei

Probele de testare a memoriei au evidențiat 1,6% din preșcolarii incluși în experiment, care au întâlnit greutate în recunoașterea cifrelor, cu greu memorau

poezii, nu percepeau momente ale zilei, în grupul de control s-au depistat 0% copii. 27,9% din preșcolarii incluși în experiment, au stabilit corect corespondența, dar nu au recunoscut toate cifrele, în grupul de control s-au depistat 16,1% preșcolari. 11,6% din preșcolarii incluși în experiment, au recunoscut cifrele de la 1 la 10 și au compus întregul din părțile componente, în grupul de control s-au depistat 6,5% preșcolari. 58,9% din preșcolarii incluși în experiment, au recunoscut elementele omise din desen, au comparat din memorie două obiecte, au reprodus în joc o situație cunoscută, în grupul de control s-au depistat 77% preșcolari.

Dezvoltarea proceselor de generalizare și a concluziilor logice trece o cale ontogenetică lungă, și procesele date sunt legate de dezvoltarea funcției de generalizare și funcției reglatorii a competenței de comunicare.

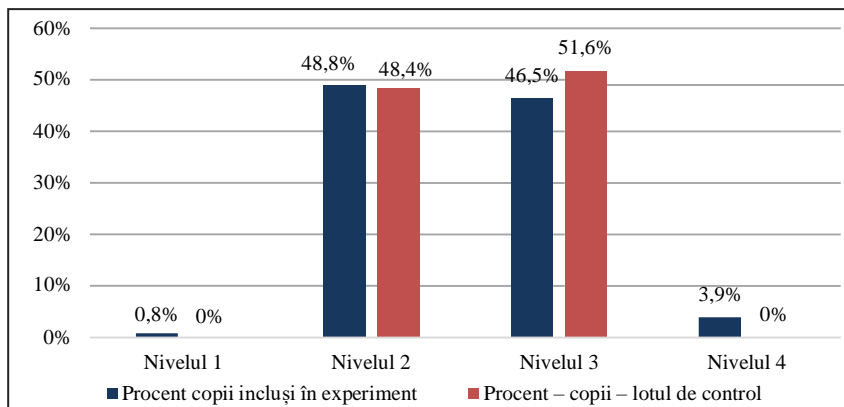

Figura 2.6. Determinarea nivelului de dezvoltare a gândirii

Histograma de mai sus demonstrează următoarele: preșcolarii incluși în experiment, care nu numesc și nu explică utilizarea diferitor obiecte s-a depistat doar unul, iar în grupul de control s-au depistat 0% preșcolari. 48,8% de preșcolari incluși în experiment, nu au relatat detalii despre imagini, nu au identificat toate formele geometrice, au comparat și au analizat doar cu ajutor, iar în grupul de control s-au depistat 48,4% preșcolari. 46,5% de preșcolari incluși în experiment, au realizat toate sarcinile cu ajutorul întrebărilor, pe când în grupul de control s-au depistat 51,6% copii. De puțin ajutor în realizarea sarcinilor au avut nevoie 3,9% de preșcolari incluși în experiment, iar în grupul de control s-au depistat 0% preșcolari.

Implementând recomandările cercetătorilor și specialiștilor [1, 2, 4, 5, 7, 29, 30, 40, 50] etc. putem concluziona că jocul este esențial pentru dezvoltarea competenței de comunicare. Jocul are menirea: să dezvolte competența de comunicare; să dezvolte psihofiziologic; să dezvolte eul intrapersonal; să dezvolte legăturile socioculturale și interpersonale; să dezvolte abilitatea de a

face față anumitor situații. Prin intermediul jocului s-a evaluat încrederea copilului în capacitățile proprii și potențialul său creator, s-a evidențiat nu doar nivelul de dezvoltare a competenței de comunicare, dar și dezvoltarea psihosocială a copilului. Evaluând (observarea) copilul în timpul jocului am notat nivelul de dezvoltare psihosocială/socio-afectivă, astfel am avut posibilitatea să comparăm interdependența dintre nivelul de dezvoltare a competenței de comunicare și nivelul de dezvoltare psihosocială/socio-afectivă a preșcolarului.

Tabelul 2.2. Evaluarea comportamentului de dezvoltare emoțională și socială în timpul activităților de dezvoltare a competenței de comunicare

Barem de apreciere/ Nivelul	Emotivitate/sensibilitate				Conflictualitate/sociabilitate			
	Preșcolari lot experiment	% preșcolari incluși în experiment	Preșcolari – lotul de control	% preșcolari lotul de control	Nr. preșcolari incluși în experi- ment	% preșcolari incluși în experi- ment	Preșcolari – lotul de control	% preșcolari lotul de control
1	0	0%	0	0%	1	0,8%	0	0%
2	18	14%	1	3,2%	38	29,5%	6	19,4%
3	57	44,2%	12	38,7%	13	10,1%	0	0%
4	26	20,2%	13	41,9%	51	39,5%	21	67,7%
5	28	21,7%	5	16,1%	26	20,2%	4	12,9%
Total	129	100	31	100	129	100	31	100

Reieșind din datele, prezentate în Tabelul 2.2 conchidem că preșcolarii cu DP au o empatie redusă (44,2%), preșcolarii cu dezechilibru emoțional evidențiat nu s-au depistat, iar agresivitate slabă s-a depistat la 14% din lotul experimental.

Menționăm faptul că în cadrul prezentei investigații am evidențiat aspecte semnificative privind relația pedagog-părinte-specialist-comunitate, astfel, am inițiat un parteneriat educațional, care a asigurat o continuitate în dezvoltarea competenței de comunicare (A. Racu [36], L. Cuznețov [12], V. Mislîțchi [31]).

Experimentul de constatare a demonstrat că atitudinile educative greșite a părinților și a pedagogilor creează dificultăți în dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolari. Printre motivele ce distorsionează dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolari, pot fi numite: mediul instrucțional inconsecvent, fără un program de intervenție individualizat, corect structurat; atitudinea negativă a copilului vizavi de comunicare, care influențează direct dezvoltarea generală a personalității lui. În cazul dificultăților de comunicare, deseori preșcolarii demonstrează comportamente impulsive sau izolare; incompetența parentală și comunicarea familială insuficientă cu preșcolarii;

dereglări anatomico-fiziologice și boli legate de sistemul nervos central și sistemul nervos periferic (dizabilități psihice, motrice etc.).

Capitolul 3. **Coordonata experimentală de valorificare a activității de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale**, este descris experimental psihopedagogic prin intermediul căruia a fost elaborat și implementat *Modelul psihopedagogic de eficientizare de dezvoltării competenței de comunicare preșcolari* (Figura 3.1).

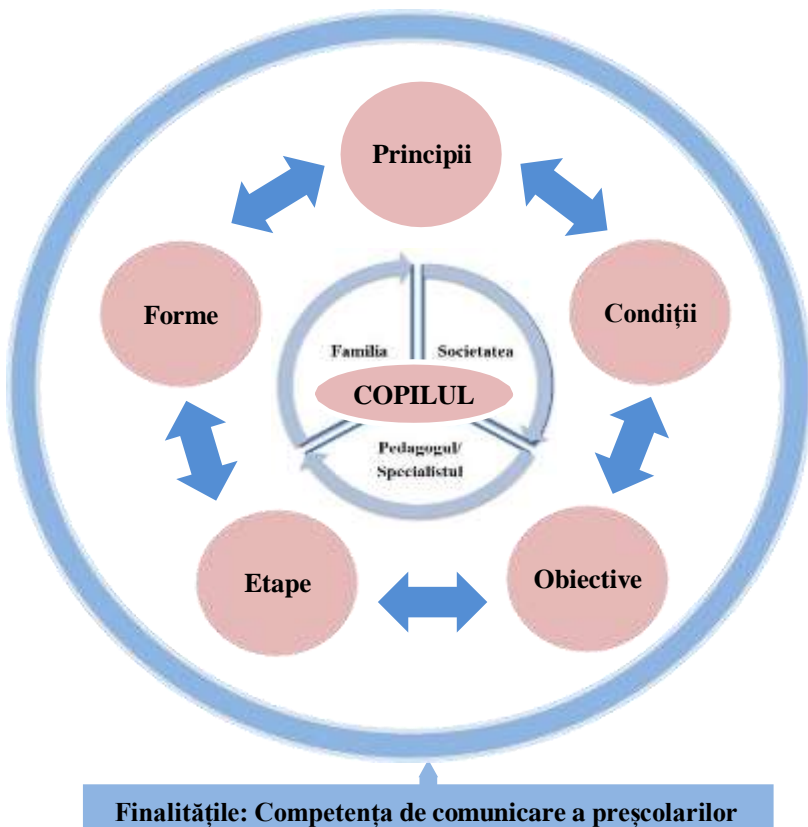

Figura 3.1. Model psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari (aut. L. Luchianenco)

Luând în considerare componentele *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*, am conturat obiective de scurtă durată cu strategii și metode, pentru a atinge finalitatea de dezvoltare a competenței de comunicare, descrisă în ipoteză. În procesul desfășurării activității de dezvoltare a competenței de comunicare (experi-

mentul formativ) la preșcolarii cu DP, ne-am condus de *principiul abordării individualizate și diferențiate*, care a luat în considerare atât *particularitățile specifice psihologice* ale preșcolarilor incluși în grupul de cercetare, cât și *particularitățile individuale* ale fiecărui preșcolar în parte, exersând limbajul, atenția, memoria, gândirea, creativitatea, imaginația, receptarea, activitatea analitică-sintetică etc. Ținând cont că felul de a comunica este individual și este o formă unică pentru fiecare din noi, activitățile experimentului formativ au ajutat preșcolarii să-și exprime caracterul individual, răspunzând la întrebările: *Cine este?, Ce idei are?, Ce dorește?, Ce poate face?* etc. Remarcăm că, materialul verbal utilizat în timpul activităților de dezvoltare a competenței de comunicare, corespundea cu principiul accesibilității și actualității în cadrul realizării diferitor acțiuni și activități ale vieții cotidiene. Materialul utilizat conținea diversitatea construcțiilor sintactice utilizate și a tipurilor de enunțuri comunicative (comunicări, comentarii, rugăminți ș.a.), pe regularitatea reproducerii în situații analogice. Putem afirma, că o condiție a abordării și organizării activității productive și calitative sunt *principiile*: sistematizării, continuității și repetării în instruire. S-a confirmat, că constituirea unei competențe de comunicare, care corespunde dezvoltării tipice, diminuează particularitățile negative de personalitate a preșcolarului, stimulează integrarea socială, ridică nivelul procesului de pregătire psihopedagogică pentru școală. Reieșind din cele descrise mai sus, în cadrul primei etape a experimentului formativ am utilizat activități care au ajutat la diminuarea inhibiției sau agresivității. Aceste activități au fost de lungă durată, valorificând câte o poveste terapeutică pe săptămână pe parcursul a doi ani, exersând atenția și implicarea părinților și a educatorilor, în activitățile speciale practice am format deprinderea preșcolarului de a se adresa cu o rugămintă, indicație către interlocutor adecvată contextului comunicativ acțional. Cu ajutorul poveștilor am conturat și utilizat următoarele obiective generale de dezvoltare a componentelor competenței comunicative, aplicând taxonomia educațională descrisă de B. Bloom: **cunoștințe** despre: *sunet, silabă, cuvânt, propoziție, frază, text* etc.; **înțelegere**: *explică*, din ce considerente, cum *comentezi* etc.; **aplicare**: *cu ce sunet începe, câte silabe are cuvântul, câte cuvinte are propoziția, cum a-i spune, ce i-ai spune, cum ai proceda, cine ai vrea să fii* etc.; **analiză**: *argumentează, descrie* etc.; **sinteza**: *De ce crezi așa? Cum crezi? Ce s-ar fi întâmplat? evaluare*: *Ce te-a impresionat? Cum vei proceda...? Cum crezi, de ce ai nevoie pentru ...?*

Dificultățile observate în timpul experimentului de constatare (comunicare situativă, propoziții scurte sau lipsa lor, fraze formulate în majoritatea cazurilor prin coordonare), au fost lichidate prin exersarea și dezvoltarea proceselor psihice cognitive, a inteligențelor multiple înnăscute, care se realizează prin intermediul mecanismelor de limbaj, și constau în reflectarea lumii obiective, în reglarea acțiunilor și aprecierea rezultatelor acestora.

Astfel, putem confirma că procesele de predare și învățare cuprind nu doar dezvoltarea cogniției, comunicarea fiind o parte a ei, dar și ale altor procese psihice. De asemenea, sunt implicate sentimentele și convingerile preșcolarilor și ale pedagogilor, precum și mediul social și cultural al grupului.

Putem conchide că particularitățile specifice ale dezvoltării competenței de comunicare, dezvoltării cognitive, sociale, emoționale ale preșcolarilor cu DP necesită o abordare aparte a organizării activităților de dezvoltare, care pretind la socializarea copilului și recuperarea la maximum a integrității de dezvoltare întârziată a aspectului comunicativ

Determinând specificul și complexitatea problemei de cercetare abordată, noi am analizat impactul activităților psihopedagogice realizate, asupra dezvoltării competenței de comunicare, cognitive și dezvoltării emoționale și sociale. În baza comparării rezultatelor obținute în etapa de constatare și cea de verificare, am demonstrat eficiența activităților, după cum observăm în tabelul 3.3.

Tabelul 3.1. Analiza comparativă a indicilor inițiali (EI) și finali (EF) ai nivelului de dezvoltare multidimensională în timpul activităților de dezvoltare a competenței de comunicare

Nr.	Procese psihice	Criterii de evaluare	Numărul total de preșcolari		Procent		Statistic P
			EC	EF	EC	EF	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Pronunția (03)	1	15	0	11,6	0	
		2	75	5	58,1	3,9	
		3	33	17	25,6	13,2	
		4	6	41	4,7	31,8	
		5	0	66	0	51,2	
	Total		129	129	100	100	<0,001
2.	Diferențierea sunetelor (04)	1	27	0	20,9	0	
		2	60	0	46,5	0	
		3	33	18	25,6	14	
		4	5	44	3,9	34,1	
		5	4	67	3,1	51,9	
	Total		129	129	100	100	<0,001
3.	Propoziția (06)	1	1	0	0,8	0,0	
		2	52	1	40,3	0,8	
		3	44	1	34,1	0,8	
		4	27	51	20,9	39,5	
		5	5	76	3,9	58,9	
	Total		129	129	100	100	<0,001

Continuarea tabelului 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	Structurile logico - gramaticale (07)	1	2	1	1,6	0,8	
		2	85	1	65,9	0,8	
		3	5	0	3,9	0	
		4	34	85	26,4	65,9	
		5	3	42	2,3	32,6	
	Total		129	129	100	100	<0,001
5.	Motricitatea fină (10)	2	33	0	25,6	0	
		3	62	2	48,1	1,6	
		4	34	89	26,4	69,0	
		5	0	38	38	29,5	
	Total		129	129	100	100	<0,001
6.	Motricitatea grosieră (11)	2	39	0	30,2	0	
		3	6	33	4,7	25,5	
		4	31	10	24,0	7,8	
		5	53	86	41,1	66,7	
	Total		129	129	100	100	
7.	Atenția (13)	1	34	0	26,4	0	
		2	12	2	9,3	1,6	
		3	49	29	38,0	22,5	
		4	34	62	24,8	48,1	
		5	0	36	0	27,9	
	Total		129	129	100	100	<0,001

Sintetizând putem afirma următoarele:

- Implementarea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari* în cadrul experimentului a ghidat implementarea programului de intervenție și consiliere a preșcolarilor și familiilor acestora, a asigurat conștientizarea necesității depistării precoce a dificultăților de comunicare al preșcolari.
- Rezultatele experimentului psihopedagogic au demonstrat o sporire destul de semnificativă a nivelului de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolari. La fel a fost înregistrată o sporire și a altor procese psihice: a percepției, atenției, gândirii, memoriei etc.; de asemenea s-au înregistrat schimbări pozitive în comportamentul psihosocial al preșcolarilor.
- Analiza și interpretarea rezultatelor obținute în experiment au confirmat funcționalitatea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*, acesta fiind scopul cercetării noastre.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea realizată se referă la unul dintre cele mai importante și complexe aspecte ale educației timpurii. Dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolari, care reprezintă un element important în dezvoltarea personalității întregi a copilului. Astfel, în baza analizei și determinării reperelor teoretice, a realizării experimentului psihopedagogic și a prelucrării cantitative și calitative a rezultatelor obținute, am formulat următoarele concluzii:

1. Studiul teoretic și analitic al problemei a permis evidențierea caracteristicilor și mijloacelor de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică, constatând abordări interconexe, tangențiale a problemei cercetate cu domeniile pedagogiei generale și speciale, psihologiei generale, a vârstelor și speciale, anatomiei, fiziologiei, neurologiei, lingvisticii, psihodiagnozei, psihopatologiei, ceea ce a asigurat abordarea principiului inter- și pluridisciplinar.
2. Realizarea analizei particularităților preșcolarilor a determinat practicile și politicile educaționale de dezvoltare a competenței de comunicare, a nevoilor acestora. Rezultatele obținute în urma studiului literaturii de specialitate și a analizei au condiționat elaborarea și validarea următoarelor ghiduri și suporturi metodologice, axate pe dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolari: Suport metodologic pentru cadrele didactice „*Proiecte desfășurate pentru exersarea competenței de comunicare la preșcolari*” [30]; Ghid metodologic „*Activități practice pentru exersarea competenței de comunicare verbală la copiii de 5-7 ani*” [20]; Ghid metodologic „*Activități practice pentru exersarea sunetelor Ș-J*” [21]; Ghid metodologic „*Activități practice pentru exersarea sunetelor S-Z*” [22]; Ghid metodologic „*Activități practice pentru exersarea sunetelor R-L*” [23]; Ghid metodologic „*Activități practice pentru exersarea sunetelor C-G-H*” [24]; Suport metodologic „20 de jocuri de ALFABETIZARE” [28]; Suport metodologic „*Activități practice pentru exersarea motricității fine*” [29]; Suport metodologic „*ABC-ul Dezvoltării psihosociale. Povești terapeutice V-I*” [26]; Suport metodologic „*ABC-ul Dezvoltării psihosociale. Povești terapeutice V-II*” [27]; Ghid metodologic „*Diagnosticarea neuropsihologică a preșcolarului*” [25].
3. Desfășurarea experimentului constatativ a evidențiat dificultățile cu care se confruntă părinții și cadrele didactice în educarea și dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolari la general și a preșcolarilor cu dislalie polifonematică, în special; a permis determinarea și stabilirea dificultăților, care apar în calea dezvoltării competenței de comunicare; a conturat posibilitățile de întocmire a programelor formativ- dezvoltative și a asigurat elaborarea instrumentelor metodologice; selectarea metodelor de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolari.

4. Strategia centrală a activităților desfășurate în cadrul experimentului psihopedagogic cu preșcolarii ce au dislalie polifonematică s-a materializat în colaborarea sistematică și calitativă cu părinții și educatorii din IET. Rezultatele cercetării au demonstrat funcționalitatea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*, a programului și a tuturor instrumentelor și suporturilor metodologice, valorificate în procesul experimentului de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică.
5. A fost pertinent demonstrat faptul că familiile și pedagogii care au fost consultați în domeniul dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari trebuie să se implice activ, creativ și sistematic în munca de prevenire, formare și dezvoltare a personalității preșcolarilor, accentuând formarea/dezvoltarea abilităților și deprinderilor de comunicare.
6. S-a demonstrat că dezvoltarea competenței de comunicare evoluează pe etape: etapa constituirii bazei orientative a copilului (ideea despre acțiune); etapa acțiunii materializate (dobândește algoritmul de noțiune) și etapa verbalizării limbajului și a comunicării propriu-zise. Iar structurarea *Modelului psihopedagogic* se bazează pe respectarea a trei principii: comunicarea reflectată; mesajul necunoscut se percepe și se asimilează mai eficient într-un context familiar și prin propoziții simple; vocabularul de bază se va dezvolta în funcție de zona proximei dezvoltări a copilului. Totodată, s-a evidențiat că factorii externi (mediul, educația, activitatea proprie) și atitudinile parentale față de dificultățile de comunicare ale copilului influențează dezvoltarea psihosocială a acestuia (trăsăturile de personalitate devin fragile și instabile, apare teama de comunicare creând anxietate, timiditate și o stare de inferioritate față de semenii).

În contextul relației dintre comunicare, personalitate și comportament un rol important îl are starea psihoe emoțională a copilului.

În concordanță cu rezultatele obținute propunem următoarele **recomandări**:

- Racordarea documentelor de politici educaționale și reglatoare naționale la documentele internaționale, care vizează problematica preșcolarilor cu cerințe educaționale speciale și includerea/integrarea acestora în societate.
- Utilizarea programelor de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolari și aplicarea metodelor de intervenție și dezvoltare specializată să se realizeze după diagnosticarea stării reale a copilului și a situației în domeniul vizat.
- Includerea disciplinei *Metode de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale* în lista disciplinelor la cursurile de formare continuă a psihopedagogilor și cadrelor didactice din învățământul preșcolar.
- Adaptarea planului/curriculumului, a activităților instructiv-educative la potențialul și necesitățile copilului.

- Organizarea sistematică în instituțiile preșcolare a *seminarelor, meselor rotunde, atelierelor, work-shopurilor* cu scopul de a informa familia și cadrele didactice despre:
 - deficiențele și obstacolele în învățare, cu care se poate confrunta copilul;
 - metodele și strategiile de depistare a celor mai frecvente dificultăți;
 - importanța dezvoltării multinivelare a copilului respectând condițiile instructiv-educative și cele socioumane;
 - strategiile și metodele care pot fi aplicate pentru dezvoltarea limbajului și a competenței de comunicare la preșcolarii cu CES;
- În contextul pandemic, recomandăm lansarea unui site web, care să ofere informații pertinente despre educarea, instruirea și dezvoltarea precoce a copilului, informând părinții despre etapele de dezvoltare a copilului; metode de ameliorare ale posibilelor probleme, demonstrând activități practice ce țin de dezvoltarea competenței de comunicare.

Cercetarea realizată a conturat și unele limite, ca de exemplu, implicarea insuficientă a taților în activitățile parentale de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolari.

Totodată, cercetarea noastră deschide perspective noi și reale pentru consultarea familiilor care au preșcolari cu cerințe educaționale speciale și pentru investigarea aprofundată a prevenirii, dezvoltării și soluționării unor dificultăți, definite ca cerințe educaționale speciale în psihopedagogia specială.

BIBLIOGRAFIE

1. ABRIC, J. C. Psihologia comunicării, Iași: Polirom, 2002. ISBN 973-683-953-2
2. ALDEA, D. Dezvoltarea și învățarea la vârstă preșcolară - aspecte psihopedagogice. În: *Revista învățământul preșcolar*, 2011, nr. 1-2, p. 13-22. ISSN 2285-553X.
3. ANCUȚA, P. *Logopedie. Curs pentru studenți si cadre didactice (logopezi, educatoare, învățători, profesori*. Timișoara: ED. Excelsior, 1999. ISBN 973-592-000-X.
4. BOLBOCEANU, A. Dezvoltarea psihică în copilăria timpurie. În: *Manual pentru colegiile pedagogice*. 2007, p. 32-44. ISBN 978-9975-48-039-0.
5. BOȘCAIU, E. *Prevenirea și corectarea tulburărilor de vorbire în grădinițe de copii*. București: EDP, 1973.
6. BRUNER, J. S. *Pentru o teorie a instruirii*. București: Didactică și Pedagogică, 1970. 193 p.
7. CALLO, T. *Educația comunicării verbale*. Chișinău: Ed. Litera, 2003. ISBN 997-574-55-98.
8. CEMORTAN, S. *Jocuri literare*. Chișinău: Stelpart SRL, 2008, 208 p. ISBN 978-9975-9910-3-2.
9. CERGHIT, I. *Metode de învățământ*. Iași, 2006. 315 p. ISBN 973-46-0175-X.
10. CLAPAREDE, E. *Psihologia copilului și pedagogia experimentală*. București: EDP, 1975.
11. CUCER, A. *Psihocorecția tulburărilor de limbaj prin acțiuni de terapie complexă*. Chișinău, 2010. 110p. ISBN 978-9975-4187-4-4.

12. CUZNEȚOV, L. *Cultura educației familiale sau Mica enciclopedie de formare a competențelor parentale*. Chișinău: CEP USM, 2020. 306 p. ISBN 978-9975-152-21-1.
13. DUMITRIU, Gh. *Comunicare și învățare*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1998. 254 p. ISBN 973-30-5178-0.
14. EDENHAMMAR, K., WAHLUND, C. *Fără joc nu există dezvoltare*. București: UNICEF, 1993.
15. ELKONIN, D. B. *Psihologia jocului*. București: EDP, 1990. 336 p.
16. FERNALD, T. G. *Remedial techniques in basic school subjects*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1943.
17. GUȚU, Vi. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013, 508 p. ISBN 978-9975-71-450-1.
18. JURCĂU, E., JURCĂU, N. *Cum vorbesc copiii noștri*. Cluj-Napoca: Dacia, 1989. 230 p. ISBN 9733500372.
19. KELLER, J. *Atitudinea este totul. Schimbați atitudinea și își vei schimba viața!* Ediția a IV-a. București: Curtea Veche, 2012. 168 p. ISBN 978-606-588-292-8.
20. LUCHIANENCO, L. *Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea competențelor de comunicare verbală la copii de 5-7 ani” – 153 de trepte spre o vorbire corectă*. Chișinău: TC, 2017. 160 p. ISBN-978-9975-53-895-4.
21. LUCHIANENCO, L. *Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea sunetelor Ș-J”*. Chișinău: TC, 2020. 34 p. ISBN-978-9975-151-25-2.
22. LUCHIANENCO, L. *Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea sunetelor S-Z”*. Chișinău: TC, 2020. 34 p. ISBN-978-9975-151-28-3
23. LUCHIANENCO, L. *Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea sunetelor R-L”*. Chișinău: TC, 2020. 34 p. ISBN-978-9975-151-27-6.
24. LUCHIANENCO, L. *Ghid metodologic „Activități practice pentru exersarea sunetelor C-G-H”*. Chișinău: TC, 2020. 34 p. ISBN-978-9975-151-26-9.
25. LUCHIANENCO, L. *Ghid metodologic „Diagnosticarea neuropsihologică a preșcolarului”*.
26. LUCHIANENCO, L. *Suport metodologic „ABC-ul dezvoltării psihosociale. Povești terapeutice V-I.”* Chișinău: TC, 2020. 58 p. ISBN-978-9975-32-048-1.
27. LUCHIANENCO, L. *Suport metodologic „ABC-ul dezvoltării psihosociale. Povești terapeutice V-II.”* Chișinău: TC, 2020. 58 p. ISBN 978-9975-31-869-3.
28. LUCHIANENCO, L. *Suport metodologic „Activități practice - 20 de jocuri de alfabetizare”*. Chișinău: TC, 2020. 42 p. ISBN-978-9975-32-129-7.
29. LUCHIANENCO, L. *Suport metodologic „Activități practice pentru exersarea motricității fine”*. Chișinău: TC, 2020. 14 fișe.
30. LUCHIANENCO, L. *Suport metodologic „Proiecte desfășurate pentru exersarea competențelor de comunicare la preșcolari” –27 de idei*. Chișinău: TC, 2018. 160 p. ISBN-978-9975-53-945-6.
31. MÎSLIȚCHI, V. *Parteneriatul educațional familie-grădiniță-școală. Ghid metodologic*. Chișinău, 2015. 189 p. ISBN 978-9975-3040-7-8.
32. NEGURĂ, I. *Psihologia limbajului*. Note de curs. [Accesat 13.04.2021] Disponibil: <https://psyexcelsior.files.wordpress.com>
33. OLĂRESCU, V. *Logopedia. Perspectiva diagnosticului logopedic*. Chișinău: Elena-VI SRL, 2008. 215 p. ISBN 978-9975-9743-6-3.

34. ORTON, S. T. Word-blindness in school children. In: *Archives of Neurology and Psychiatry*. 1925. 516 p. doi:1925.02200170002001.
35. PĂUNESCU, C. *Psihoterapia educațională a persoanelor cu disfuncții intelective*. București, 1999. 302 p. ISBN 973-9431-43-7.
36. POPESCU-NEVEANU, P. *Stilul psihologic și pedagogic al jocului*. București: EDP, 1980. 120 p.
37. POPOVICI, D. V., RACU, S. *Recuperarea copiilor cu polihandicap*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 242 p. ISBN 978-9975-53-109-2.
38. RACU, A., VERZA, F. E., RACU, S. *Pedagogia specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 316 p. ISBN 978-9975-53-061-3.
39. STĂNICĂ, C., VRĂȘMAȘ T. *Terapia tulburărilor de limbaj*. București, 1994. 224 p.
40. ȘCHIOPU, U. *Dicționar enciclopedic de psihologie*. București: Editura Babel, 1997. 740 p. ISBN 973-48-1027-8.
41. ȘOITU, L. *Pedagogia comunicării*. Iași: Ed. Institutul European, 2002. 280 p. ISBN: 973-611-19-97.
42. TOBOLCEA, I. *Intervenții logoterapeutice pentru corectarea formelor dislalice la copilul normal*. Iași: Ed. Spanda, 2002. 256 p. ISBN 978-606-13-0610-7.
43. VERZA, E., VERZA, F. E. (coord.) *Tratat de psihopedagogie specială*. București: Ed. Universității din București, 2011. 1310 p. ISBN 978-606-16-0006-9.
44. VRĂȘMAȘ, E., GURANDA, O. *Educație timpurie individualizată*. Chișinău: Ed. Cartier, 1999, 190 p. ISBN 9975-79-026-7.
45. WERNER, H. *Comparative psychology of mental development*. NY: International Universities Press, Inc, 1940.
46. АРЕФЬЕВА, Л. Н. *Лексические темы по развитию речи у детей 4-8 лет. Методическое пособие*. Москва, 2008. ISBN 978-5-89144-867-4.
47. БЕРНШТЕЙН, А. Н. *Клинические приёмы психологического исследования душевно больных*. Москва: Госиздат, 1922, 80 с.
48. ВОЛКОВА, Л. С., *Логопедия. Методическое наследие*. В 5 книгах. Книга 5. Фонетико-фонематическое и общее недоразвитие речи. М.: Владос, 2007. 429 с. ISBN 978-5-691-01218-1.
49. ВЫГОТСКИЙ, Л. С. *Мышление и речь. Психологические исследования*. Москва: Национальное образование, 2019. 368 с. ISBN 978-5-4454-0723-2.
50. ЛЕВИНА, Р. Е. *Основы теории и практики логопедии*. Москва: Ун-та, 1968.
51. ЛУБОВСКИЙ, В. И. *Развитие словесной регуляции действий у детей*. Москва: Педагогика, 1978.
52. ЛУРИЯ, А. П. *Язык и сознание*. Москва, 1998. 335 с. ISBN 5-211-03957-2.
53. МОНТЕССОРИ, М. *Полный курс воспитания*. Москва: АСТ, 2017. ISBN 978-5-17-100314-2.
54. ПИАЖЕ, Ж. *Генетический аспект языка и мышления. Психолингвистика*. Москва: АПН, 1984.
55. ЦЫГАНОК, А. А. *Особый ребёнок*. Вып.1. Москва: Теревинф, 2016. 128 с. ISBN 978-5-4212-0354-4.

ADNOTARE

Luchianenco Lilia

Dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale

Teza de doctor în științe ale educației, Chișinău, 2021

Volumul și structura tezei. Teza conține introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie (253 de surse), 40 anexe. În total teza conține 131 pagini text de bază, 25 de figuri și 17 tabele. Rezultatele cercetării au fost publicate în 7 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: competență, comunicare, limbă, limbaj, dislalie polifonematică, dezvoltare, eficientizare, preșcolar, familie, joc, cerințe educaționale speciale.

Domeniul de studiu: se referă la teoria și practica pedagogiei speciale.

Scopul cercetării constă în elaborarea și validarea experimentală a condițiilor și a strategiilor teoretico-practice a procesului vizat, care va include *Modelul psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*.

Obiectivele cercetării: stabilirea cadrului conceptual privind dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolari; identificarea componentelor competenței de comunicare la preșcolari; determinarea principiilor, condițiilor și a strategiilor psihopedagogice de eficiență la preșcolarii cu dislalie polifonematică; evaluarea competenței de comunicare pentru a aprecia zona actuală dezvoltării și zona proximei dezvoltări; argumentarea colaborării familiei cu instituția de educație timpurie în contextul dezvoltării competenței de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică; elaborarea, experimentarea și validarea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării constă în conceptualizarea dezvoltării competenței de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică și abordarea studierii aprofundate a condițiilor și strategiilor psihopedagogice de dezvoltare a competenței nominalizate. La fel, este nou și original aspectul, demonstrării impactului dezvoltativ a competenței de comunicare asupra formării personalității preșcolarii cu dislalie polifonematică prin elaborarea și validarea ghidurilor și suporturilor științifico-metodologice în problema dezvoltării competenței de comunicare la preșcolarii cu dislalie polifonematică.

Rezultatele științifice obținute în cercetare constau în validarea și implementarea instrumentelor psihopedagogice de dezvoltare a competenței de comunicare, structurate în modelul psihopedagogic vizat, experimentat și validat în instituția de educație timpurie.

Semnificația teoretică a cercetării constă în analiza evoluției conceptului de *competență de comunicare*, stabilirea metodelor de dezvoltare a competenței de comunicare preșcolarii cu cerințe educaționale speciale și fundamentarea teoretico-practică a *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*.

Valoarea aplicativă a cercetării rezidă în determinarea, elaborarea și validarea instrumentelor psihopedagogice de dezvoltare a competenței de comunicare, structurate în *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari*, care poate fi valorificat în practica de educație timpurie. Elaborarea și validarea Programului de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale.

Implementarea rezultatelor științifice s-a realizat în cadrul experimentului psihopedagogic prin aplicarea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a dezvoltării competenței de comunicare la preșcolari* și valorificarea programului și strategiilor de dezvoltare a competenței de comunicare la preșcolarii cu cerințe educaționale speciale.

АННОТАЦИЯ

Лукьяненко Лилия

Развитие коммуникативных навыков у дошкольников с особыми образовательными потребностями

Кандидатская диссертация по педагогическим наукам, Кишинев, 2021

Структура диссертации. Научная работа состоит из введения, трех глав, общих выводов и рекомендаций, библиографии (253 источника), 40 приложений. Всего диссертация содержит 131 страницу основного текста, 25 рисунков и 17 таблиц. Результаты исследования опубликованы в 7 научных статьях.

Ключевые слова: компетенция, общение, язык, полифоническая дислалия, развитие, продуктивность, дошкольное учреждение, семья, игра, особые образовательные потребности.

Область исследования относится к теории психолого-педагогических и педагогических наук.

Целью исследования является разработка и экспериментальная проверка условий и теоретико-практических стратегий процесса, которые будут включать Психолого-педагогическую модель для оптимизации развития коммуникативных навыков у дошкольников.

Задачи исследования: создание концептуальных основ развития коммуникативных навыков дошкольников; выявление компонентов коммуникативной компетенции дошкольников; определение принципов, условий и психопедагогических стратегий эффективности при полиморфной дислалии дошкольников; оценка коммуникативных навыков для оценки области текущего развития и области будущего развития; аргументирование сотрудничества семьи с дошкольными учреждениями в контексте развития коммуникативных навыков у дошкольников с полиморфной дислалией; разработка, экспериментирование и валидация психолого-педагогической модели для оптимизации развития коммуникативной компетенции у дошкольников.

Научная новизна и оригинальность исследования заключается в концептуализации развития коммуникативных навыков у детей с полиморфной дислалией и приближении к углубленному изучению условий и психопедагогических стратегий развития номинированной компетенции. Кроме того, аспект является новым и оригинальным, демонстрирующим влияние развития коммуникативных навыков на формирование личности дошкольников с полиморфной дислалией путем разработки и проверки научно-методических рекомендаций, а также поддержки в развитии коммуникативных навыков у дошкольников.

Научные результаты, полученные в ходе исследования, заключаются в проверке и применении психолого-педагогических инструментов для развития коммуникативной компетенции, структурированных в психолого-педагогической модели, нацеленной, испытанной и проверенной в учреждении дошкольного образования.

Теоретическая значимость исследования состоит в анализе эволюции концепции коммуникативной компетенции, установлении методов развития коммуникативной компетенции у дошкольников с полиморфной дислалией и теоретико-практическом обосновании психолого-педагогической модели оптимизации развития коммуникативной компетенции у дошкольников.

Практическая значимость исследования заключается в определении, разработке и валидации психолого-педагогических инструментов для развития коммуникативных навыков, структурированных в Психопедагогической модели для оптимизации развития коммуникативных навыков у дошкольников с полифонемной дислалией, которые могут быть использованы в раннем образовании; разработке и валидации Программы развития коммуникативных навыков дошкольников.

Внедрение результатов было достигнуто в психолого-педагогическом эксперименте путем применения Психопедагогической модели для оптимизации развития коммуникативных навыков у дошкольников с полифонемной дислалией и использования программы и стратегий развития коммуникативных навыков у дошкольников. Реализация результатов была достигнута в рамках систематических мероприятий по развитию коммуникативных навыков в течение 2017-2019 гг.

ANNOTATION

Luchianenco Lilia

Development of communication skills in preschoolers with special educational needs PhD thesis in education sciences, Chisinau, 2021

The volume and structure of the thesis. The thesis contains introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography (253 sources), 40 annexes. In total, the thesis contains 131 basic text pages, 25 figures and 17 tables. The research results were published in 7 scientific papers.

Keywords: competence, communication, language, language, polyphonic dyslalia, development, efficiency, preschool, family, play, special educational needs. Field of study: refers to the theory and practice of special pedagogy.

The aim of the research is to develop and experimentally validate the conditions and theoretical-practical strategies of the process, which will include the psycho-pedagogical model to streamline the development of communication skills in preschoolers.

Research objectives: establishing the conceptual framework for the development of communication skills in preschoolers; identifying the components of communication competence in preschoolers; determining the principles, conditions and psychopedagogical strategies of efficiency in preschoolers polyphonemic dyslalia; assessment of communication skills to assess the area of current development and the area of forthcoming development; arguing the family's collaboration with the early education institution in the context of developing communication skills in preschoolers with polyphonic dyslalia; elaboration, experimentation and validation of the psycho-pedagogical model for streamlining the development of communication competence in preschoolers.

The novelty and scientific originality of the research consists in conceptualizing the development of communication competence in preschoolers with polyphonemic dyslalia and approaching the in-depth study of the conditions and psycho-pedagogical strategies for the development of the nominated competence. Likewise, the aspect is new and original, demonstrating the developmental impact of communication skills on the formation of preschoolers with polyphonemic dyslalia by developing and validating scientific-methodological guides and supports in the development of communication skills in preschoolers.

The scientific results obtained in the research consist in the validation and implementation of the psycho-pedagogical tools for the development of the communication competence, structured in the psycho-pedagogical model targeted, experienced and validated in the early education institution.

The theoretical value of the research consists in analyzing the evolution of the concept of communication competence, establishing methods for developing communication competence in preschoolers with special educational needs and theoretical and practical substantiation of the psycho-pedagogical model to streamline the development of communication skills in preschoolers.

The applicative value of the research lies in determining, elaborating and validating the psycho-pedagogical tools for developing communication skills, structured in the Psycho-pedagogical Model for streamlining the development of communication skills in preschoolers with polyphonemic dyslalia, which can be used in early education practice. Elaboration and validation of the Program for the development of communication competence for preschoolers with special educational requirements.

The implementation of scientific results was achieved in the psycho-pedagogical experiment by applying the Psycho-pedagogical Model to streamline the development of communication skills in preschoolers with polyphonemic dyslalia and capitalize on the program and strategies for developing communication skills in preschoolers with special educational needs.